

Dobrobit djeteta u visokokonfliktnim razvodima braka i važnost obiteljske medijacije za zaštitu prava djece

Miladin, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:159964>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Petra Miladin

**DOBROBIT DJETETA U VISOKOKONFLIKTNIM
RAZVODIMA BRAKA I VAŽNOST OBITELJSKE
MEDIJACIJE ZA ZAŠTITU PRAVA DJECE**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Petra Miladin

**DOBROBIT DJETETA U VISOKOKONFLIKTNOM
RAZVODU BRAKA I VAŽNOST OBITELJSKE
MEDIJACIJE ZA ZAŠTITU PRAVA DJECE**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Irena Majstorović

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Razvod braka	3
2.1. <i>Razvod braka prema stupnju konflikta</i>	6
2.2. <i>Određenje pojma „visokokonfliktni razvod braka“</i>	6
3. Dobrobit djeteta	8
3.1. <i>Dobrobit djeteta u visokokonfliktnom razvodu braka</i>	9
4. Prilagodba djeteta na razvod braka roditelja	11
4.1. <i>Što je najbolji interes djeteta u razvodu braka roditelja?</i>	11
5. Obiteljska medijacija	13
5.1. <i>Opći pojam obveznog savjetovanja i obiteljske medijacije</i>	13
5.2. <i>Obiteljski medijator</i>	18
5.3. <i>Razvoj instituta obiteljske medijacije u hrvatskom zakonodavstvu</i>	19
5.4. <i>Suvremeno uređenje instituta obiteljske medijacije- osvrt na izmjene Obiteljskog zakona</i>	21
5.5. <i>Sudjelovanje i prava djeteta u obiteljskoj medijaciji</i>	23
6. Pregled specijalističkih radova na temu obiteljske medijacije	28
7. Važnost obiteljske medijacije u kontekstu dobrobiti djeteta u razvodu braka roditelja	30
8. Zaključak	32
9. Popis literature	34

Dobrobit djeteta u visokokonfliktnim razvodima braka i važnost obiteljske medijacije
za zaštitu prava djece

Sažetak: Razvod braka postala je masovna društvena pojava. Kada razvod braka dovede do prestanka obiteljske zajednice, javlja se pojava za regulacijom pravnih posljedica koje iz toga proizlaze, što vrlo često rezultira sukobima. Takvi sukobi mogu imati dugoročne posljedice na obiteljskopravne odnose u kojima, nerijetko, najviše pate djeca. Suvremeni načini pomoći obiteljima koje se suočavaju s promjenama poput razvoda odnose se na alternativni način rješavanja sporova odnosno na postizanje sporazuma. Potencijal u postizanju sporazumnih rješenja te u održavanju zdravih obiteljskih odnosa pri čemu se naglasak stavlja na zaštitu dobrobiti djeteta pokazuje institut obiteljske medijacije. Cilj ovog rada je prikazati na koji način visokokonfliktni razvod braka ugrožava dobrobit djeteta. U radu će se također analizirati institut obiteljske medijacije, njen razvoj i izmjene zakona te će prikazati važnost obiteljske medijacije za zaštitu djetetovih prava i dobrobiti u visokokonfliktnom razvodu braka.

Ključne riječi: visokokonfliktni razvod braka, obiteljska medijacija, dobrobit djeteta

The well-being of the child in high-conflict divorces and the importance of family
mediation for the protection of children's rights

Summary: Divorce has become a widespread social phenomenon. When divorce leads to the dissolution of the family unit, there arises a need to regulate the legal consequences that stem from it, which very often results in conflicts. Such conflicts can have long-term effects on family law relationships, where children frequently suffer the most. Modern approaches to assisting families facing changes such as divorce focus on alternative dispute resolution methods, specifically on reaching agreements. The institution of family mediation has shown its potential in achieving mutually agreed solutions and maintaining healthy family relationships, with an emphasis on protecting the well-being of the child. This study aims demonstrate how high-conflict divorces threaten the well-being of the child. This study will also analyze the institution of family mediation, its development, and legal changes, as well as highlight the importance of family mediation in protecting children's rights and welfare in high-conflict divorces.

Keywords: high- conflict divorce, family mediation, welfare of the child

Izjava o izvornosti

Ja, **Petra Miladin**, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i Prezime: Petra Miladin

Datum: 8. listopada, 2024.

1. Uvod

Usprkos činjenici da su se karakteristike obitelji u vidu sadržaja, ciljeva i osoba koje ju čine, mijenjale kroz povijest, obitelj se, posebno prema sociološkim gledištima smatra temeljnom ljudskom zajednicom (Hrabar, 2016.). Važnost djetetovog života uz roditelje višestruka je, a posebno se očituje u djetetovoj duševnoj i emocionalnoj sigurnosti i stabilnosti, zdravom odrastanju te razvijanju u odgovornu odraslu osobu (Alinčić i sur., 2001., prema Rešetar i Aras, 2014.). Snažan emocionalni aspekt i trajnost karakteristike su koje se vežu za odnose među članovima u obitelji. Upravo te karakteristike naglašene su u vjerojatno najvažnijem obiteljskopravnom odnosu - odnosu roditelja i djece. U situacijama kada razvod braka ili prekid zajedničkog života roditelja rezultira prestankom obiteljske zajednice, potreba za regulacijom pravnih posljedica koje iz toga proizlaze, u velikom broju slučajeva dovodi do sukoba i sporova pred sudovima. Takvi sukobi mogu imati dalekosežne i ozbiljne posljedice na obiteljskopravne odnose, a posebno, zbog nesuglasica među roditeljima, pate djeca (Čulo Margaletić, 2017.). Stručnjaci izvještavaju kako je društvo zahvaćeno razvodima braka više nego ikad, a taj je trend posebno vidljiv u razvijenijim zemljama i postaje masovna pojava (Vulić, 2020 prema Horvat i Šipek, 2022.).

Razvod braka smatra se traumatskim iskustvom za cijelu obitelj, a posebice za djecu potpuno ovisnu o roditeljima. Činjenica da je razvod braka izvan njihove kontrole, djecu smješta u nepovoljan položaj, a situaciju im ne olakšava ni nepredvidljivost trajanja i ishoda postupka razvoda. Nadalje, djeca često nemaju vještine potrebne za prevladavanje ovakvog iskustva (Halilagić, 2018.). Poznato je da je velik broj djece pogođen razdvajanjem roditelja. Ipak, za djecu ne mora biti štetan sam akt razdvajanja roditelja, već roditeljski sukobi koji su često praćeni razdvajanjem (Roje Đapić i sur., 2020). Shodno tome potrebno je spomenuti kako kod djece svih uzrasta, roditeljski sukobi dovode do emocionalnih i ponašajnih poteškoća (Čavarović-Gabor, 2008.). Dok se neka djeca uspješno nose s promjenama koje razvod braka roditelja nosi, za drugu djecu razvod braka roditelja označava ugrozu njihove dobrobiti. Uzimajući obzir interes djeteta i zaštitu njegove dobrobiti u kontekstu razvoda braka, cilj je postići „dobar razvod“ odnosno onakav odnos u kojem roditelji i dalje brinu za emocionalne, psihološke, socijalne i financijske potrebe djece (Majnarić, 2022.). Prikaz ugrožavanja

djetetove dobrobiti u situacijama razvoda braka visokog intenziteta jedan je od ciljeva ovog rada.

U sudskom postupku, koji predstavlja uobičajeni način pružanja pravne zaštite, članovi obitelji suprotstavljene su strane, što u obiteljskopравnim odnosima parničnih stranaka za posljedicu ima povećavanje razine sukoba i međusobno udaljavanje. Takvo stanje obično najviše pogađa djecu koja nerijetko postaju „oružje“ sukoba svojih roditelja, a čija je su primarna odgovornost briga za dobrobit djece (Čulo Margaletić, 2014.). Novi pristup obiteljima koje se suočavaju s promjenama poput razvoda te općenito s potrebom rješavanja otvorenih prijepornih pitanja, usmjeren je na postizanje sporazumnih rješenja, pri čemu se nastoji izbjeći sudski put u rješavanju pravnih posljedica razvoda, kao i u sporovima vezanim uz ostvarivanje roditeljske skrbi i osobnih odnosa s djetetom (Čulo Margaletić, 2021.). U slučajevima razvoda braka između bračnih drugova koji imaju zajedničku maloljetnu djecu, isti su dužni prije pokretanja sudskog postupka sudjelovati u obveznom savjetovanju pri Hrvatskom zavodu za socijalni rad. Cilj tog postupka jest sastaviti plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi kako bi se mogli sporazumno razvesti (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl. 54.). Ukoliko ne sastave plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, mogu pristupiti prvom sastanku obiteljske medijacije. Činjenica o dobrovoljnosti pristupanju postupku obiteljske medijacije predstavlja izmjenu Obiteljskog zakona koji je do sada, prvi sastanak obiteljske medijacije određivao kao obvezan. Prikaz prednosti ili nedostataka ove izmjene te objašnjenje važnosti obiteljske medijacije predstavlja drugi cilj ovog rada te će, o istom, biti riječi u nastavku. Poznato je da postupke obveznog savjetovanja i obiteljske medijacije, te razvoda braka provode područni uredi Hrvatskog zavoda za socijalni rad te nadležni sudovi. Navedena činjenica znači da se svaki takav postupak bilježi kako bi se donijela odluka koja će značiti promjenu u životu stranaka te životu njihove djece. Za stranke navedeno može biti zastrašujuće što dovodi do „obrambenog“ položaja. Upravo obiteljska medijacija ljudima omogućava zadržavanje kontrole nad vlastitim životom što im, u tom stresnom životnom razdoblju, postaje vrlo značajno i ohrabrujuće (Višić, 2023.). U skladu s navedenim, obiteljska medijacija može biti izuzetno korisna za stranke odnosno olakšati rješavanje njihovih konflikata. Time se značajno doprinosi dobrobiti njihove djece, što je

činjenica koju nikako ne smijemo zanemariti te cilj na koji smo se, uvijek pozvani vraćati.

2. Razvod braka

Razvod braka je pravna osnova prestanka braka za života bračnih drugova odlukom suda zbog okolnosti koje su nastale tijekom braka (Hrabar i sur., 2021.).

Razvod braka može tužbom zahtijevati jedan bračni drug, a oba bračna druga prijedlogom za sporazumni razvod braka. Muž nema pravo na tužbu radi razvoda braka za vrijeme trudnoće žene te sve dok njihovo dijete ne navrši godinu dana (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl. 50.). Navedenom odredbom štiti se dijete, majčinstvo i žena koja je u periodu trudnoće izložena psihofizičkim opterećenjima te bi, izlaganje sudskom postupku u kojem će biti tužena, bilo u suprotnosti sa zaštitom nje kao buduće majke (Hrabar i sur., 2021.).

Prema Obiteljskom zakonu (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, čl. 51.) sud će razvesti brak: ako oba bračna druga predlažu razvod na temelju sporazuma, ako utvrdi da su bračni odnosi teško i trajno poremećeni ili ako je od prestanka bračne zajednice protekla godina dana. Teška i trajna poremećenost bračnih odnosa uključuje ponašanja koja imaju negativni utjecaj na emocionalno stanje bračnih drugova, njihovu privrženost te gubitak želje, ali i sposobnosti za očuvanje skladnih bračnih odnosa. Kada je riječ o tužbi za razvod braka, zadatak je suda ispitati stranke o razlozima zbog kojih je došlo do teške i trajne poremećenosti bračnih odnosa te izvesti različite dokaze. Važno je spomenuti kako se, u tom slučaju, ne radi samo o subjektivnom nezadovoljstvu bračnog druga već je i od strane treće osobe uočeno da je brak u krizi. Kada je riječ o prestanku bračne zajednice kao sljedećem uzroku razvoda braka, bitno je spomenuti kako se prema svom trajanju, brak i bračna zajednica mogu poklapati, ali bračna zajednica može prestati i prije braka. Napuštanje zajedničkog doma odnosno mjesta stanovanja može biti jedan od pokazatelja prestanka bračne zajednice. Postoji i drugi oblik prestanka bračne zajednice, a odnosi se na situacije u kojima bračni drugovi žive zajedno, ali nedostaje „voljni element braka“ odnosno nedostaje sadržaja koji sačinjavaju brak (Hrabar i sur., 2021.).

U slučajevima kada u braku nema zajedničke maloljetne djece ili su djeca odrasla, ovlasti društva nad institucijom braka znatno su smanjene. U tom smislu, naglasak se stavlja na civiliziran i miran razvod, pri čemu društvo sve manje pokazuje interes za zaštitom djece. Očuvanje braka kao važnog društvenog odnosa gubi na značaju jer individualna ili zajednička odluka bračnih drugova da prekinu brak postaje važnija od društvenog shvaćanja braka kao još uvijek vrijednog instituta (Hrabar i sur., 2021.).

Kritički gledano, poticanje nekonfliktnog razvoda braka smatra se pozitivnim u vidu manje razine stresa i emocionalne napetosti koje su, može se reći sastavni dijelovi ovakvih životnih promjena. S druge strane, činjenica o smanjenju društvenog interesa za zaštitu djece i očuvanje braka kao osnovnog društvenog instituta izaziva zabrinutost. Brak kao takav podrazumijeva određene odgovornosti, a doprinosi i stabilnosti unutar obitelji što svakako utječe i na dobrobit djeteta. Slobodu vlastitog odlučivanja ne treba zanemariti, no postavlja se pitanje hoće li promatranje ovog društvenog instituta isključivo kao individualnog izbora dovesti do veće društvene nestabilnosti, a time i smanjenja zaštite djece.

Bračni drugovi imaju mogućnost postizanja sporazuma o sljedećim pravnim posljedicama razvoda braka: mjestu stanovanja djeteta, obiteljskoj kući ili stanu koji će predstavljati obiteljski dom, načinu ostvarivanja roditeljske skrbi i ostvarivanju osobnih odnosa s djetetom, uzdržavanju djeteta, uređenju imovinskih odnosa bračnih drugova i o uzdržavanju bračnog druga. Sporazum bračnih drugova o navedenim stavkama sastavni je dio plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl. 52.). Nadalje, ukoliko bračni drugovi ne sastave plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi koji sadrži sporazum o tome s kojim će roditeljem dijete stanovati i način ostvarivanja roditeljske skrbi, ostvarivanju osobnih odnosa djeteta i roditelja s kojim dijete neće stanovati i visini uzdržavanja djeteta, odluku će o tim pitanjima donijeti sud, po službenoj dužnosti, u postupku radi razvoda braka pokrenutog tužbom (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl. 53.).

Bračni drugovi koji imaju zajedničko maloljetno dijete dužni su prije pokretanja postupka radi razvoda braka sudjelovati u postupku obveznog savjetovanja. Ukoliko bračni drugovi pokrenu izvanparnični postupak za sporazumni razvod braka, dužni su

sastaviti plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi. U slučaju da bračni drugovi ne sastave plan o roditeljskoj skrbi do okončanja postupka obveznog savjetovanja, mogu pristupiti postupku obiteljske medijacije (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl. 54.).

Razvod braka je proces koji je dugotrajan i obilježen brojnim preprekama pri rješavanju problema (Čudina Obradović i Obradović, 2006., prema Horvat i Šipek, 2022.). Nadalje, brakorazvodni postupci obuhvaćaju i mnogobrojna pitanja i odluke praktičnog karaktera odnosno financijska pitanja i nestabilnosti, promjena mjesta stanovanja, ali i intenzivne emocije poput ljutnje, bijesa, straha, a s druge strane i olakšanja zbog završetka odnosa (Horvat i Šipek, 2022.). Rizični čimbenici razvoda braka podrazumijevaju rano stupanje u brak, niske prihode, dolazak djece prije braka, nezaposlenost, loša komunikacija te niži stupanj obrazovanja (Đuranović i Klasnić, 2020.). Razvod također dovodi do promjena u načinu te praksi dosadašnjeg odgoja djece. Niz navedenih promjena koje mogu uzrokovati stres zahtijeva prilagodbu svih uključenih sudionika, što uključuje i roditelje i djecu (Majnarić, 2022.).

Prema Aseltine i Kessler (1993.) četiri su faze koje prethode razvodu braka sve do krajnje separacije od partnera: faza nestanka iluzije o partneru, faza erozije odnosa (emotivni razvod), faza emotivnog razdvajanja, faza fizičkog razdvajanja. Za razliku od navedenog, autor Duck (1992., prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.) navodi pet faza koje partneri prolaze od vremena ispunjenog zadovoljstvom brakom do trenutka shvaćanja nefunkcionalnosti zajedničkog života: emocionalni raskid, intrapsihička etapa, dijadna ili bračna etapa, društvena etapa te bračni sprovod. Faza emocionalnog razvoja obilježena je emocionalnim udaljavanjem, obično od strane jednog partnera. Prisutna je sve viša razina udaljavanja te sve manje komunikacije. U intrapsihičkoj fazi, partner koji se emocionalno udaljio počinje uočavati nedostatke drugog partnera koje prije nije primjećivao, često postajući prema njemu neopravdano kritičan. U ovoj etapi, nezadovoljni partner nerijetko otvoreno kritizira drugog i o svojim nezadovoljstvima razgovara s prijateljima i poznanicima. U sljedećoj, dijadnoj ili bračnoj etapi, kritizirani bračni partner uviđa nezadovoljstvo brakom drugog partnera te zahtijeva objašnjenje. Ukoliko partneri zajednički dođu do zadovoljavajućeg rješenja te poduzmu promjene koje su prihvatljive za jednu i drugu stranu, brak će se nastaviti, a proces prema razvodu zaustaviti. U suprotnom, njihovi

odnosi će se pogoršati i nastupit će četvrta odnosno društvena faza u kojoj nezadovoljni partner obitelj i prijatelje „upoznaje“ s poteškoćama u braku te o potencijalnom razvodu braka. U ovoj fazi nastupa „podjela“ obitelji i prijatelja, jedni podržavaju partnera koji želi razvod, dok drugi žele zaštititi drugog partnera, smatrajući ga žrtvom. Posljednja faza okarakterizirana je izrazito narušenim bračnim odnosima te se, kao posljedica toga, od strane jednog, a ponekad i oba bračna druga donosi odluka o razvodu braka (Čudina- Obradović i Obradović, 2006.).

2.1. Razvod braka prema stupnju konflikta

Razvod braka razlikuje se prema stupnju konflikta. Prema tome Johnston i Campbell (1999., prema Roje Đapić i Buljan Flander, 2019.) razlikuju: prijateljski razvod, odnosno onaj u kojem roditelji koji prolaze kroz razvod, zadržavaju prijateljski odnos, zatim razvod kao „sklapanje posla“, odnosno onaj u kojem ne postoji bliskost između roditelja koji su u postupku razvoda, no zadržavaju korektnost prilikom postizanja dogovora te visokokonfliktni razvod, odnosno onaj kojeg karakterizira rast sukoba između roditelja koji se razvode.

Navedena klasifikacija vrlo jasnim i konkretnim opisom objašnjava razlike razvoda braka prema stupnju konflikta. Upravo stupanj konflikta razvoda određuje mnogobrojne čimbenike daljnjeg odvijanja samog procesa, a onaj visokog intenziteta bit će detaljnije razrađen u ovom radu.

2.2. Određenje pojma „visokokonfliktni razvod braka“

Usprkos širokoj upotrebi termina „visokokonfliktni razvod“, on nije koncizno definiran. No, iako ne postoji jasna definicija ovog pojma, istraživači dijele mišljenje da visokokonfliktni razvod obuhvaća roditelje koji su upleteni u dugotrajan, neriješen sukob trajanja najmanje dvije godine, koji karakterizira neprijateljstvo, međusobno optuživanje i nemogućnost preuzimanja odgovornosti za vlastitu poziciju u sporu (Anderson i sur., 2011., prema Majnarić, 2022.). Nadalje, u definiranju visokokonfliktnog razvoda važno je spomenuti da se radi o razdvajanju partnera uz ozbiljnu srdžbu, nepovjerenje te produženo parničenje. Može se reći kako se razvodi u kojima su prisutni intenzivni konflikti, po svojoj strukturi razlikuju od „standardnih“ međuroditeljskih sukoba (Kelly, 2000.). Johnston (1994., prema Majnarić, 2022.).

predlaže korištenje termina „visoki konflikt“ kao širi izraz za situacije u sljedećim slučajevima: kada je među partnerima prisutan visoki stupanj bijesa i nepovjerenja te otežana komunikacija vezana za djecu, kada postoji visoki postotak parnica i ponovljenih parnica, kada postoje situacije vezane uz nasilje u obitelji gdje je jedan partner bio nasilan, a nasilje ne prestaje ni nakon razdvajanja te kada je prisutno roditeljsko otuđenje kao posljedica ponašanja ili stavova jednog roditelja.

Nastavno na navedeno, važno je spomenuti i tri najvažnije dimenzije konflikata u razvodu: dimenzija nesuglasica oko važnih pitanja razvoda poput odgoja djece ili financija, dimenzija taktičkog pristupa koja se odnosi na strategiju rješavanja konflikta te dimenzija stavova koja obuhvaća intenzitet neprijateljstva negativnih osjećaja usmjerenih prema bivšem supružniku. Smyth i Mooney (2017.) donose još detalja u objašnjavanje pojma visokokonfliktnog razvoda. Prema njihovom shvaćanju, neki roditelji, zbog svoje prevelike obuhvaćenosti konfliktom, nisu svjesni dobrobiti svoje djece. Nadalje, takvi roditelji polaze od uvjerenja kako moraju voditi borbu protiv drugog roditelja kako bi od negativnih posljedica njegovog ponašanja zaštitili dijete. Sport, financije, škola, obiteljska struktura, proslave samo su neke od tema vezane za djecu oko kojih se sukobljavaju roditelji kod kojih je prisutna visoka razina konflikta. Prekid borbe za takve roditelje označavao bi „napuštanje“ djece pa se zbog toga konflikti nastavljaju.

Kod visokokonfliktnih brakorazvoda važno je spomenuti i osobine ličnosti koje mogu odrediti reakciju pojedinca na razvod. Jedna od najčešćih značajki osobnosti u razvodima visoke razine sukoba je narcistična ranjivost, konkretnije obrambeni stav. Takvi pojedinci većinu krivnje prebacuju na partnera, a svoju odgovornost za probleme negiraju. Isto tako, sebe doživljavaju kao osobe koje su živjele s „pogrešnom osobom“ i tu osobu okrivljuju za konflikt. U visokokonfliktnim situacijama, ljudi su uglavnom reaktivni, a rjeđe pasivni. Za reaktivne pojedince karakteristične su poteškoće kod kontroliranja svojih reakcija te vrlo često odgovaraju na jaki emocionalni podražaj. Isto tako, manja je vjerojatnost da će osjećati krivnju ili tjeskobu te uglavnom reagiraju eksplozivno (Ernečić i Patričević, 2017.).

U nastavku će biti objašnjeno kako visokokonfliktni brakorazvodi djeluju na dobrobit djeteta, ali prije toga potrebno je detaljnije definirati pojam djetetove dobrobiti.

3. Dobrobit djeteta

Pojam dobrobit djeteta odnosi se na sveukupni, optimalni status djeteta u odnosu na njega samoga i druge subjekte, pa svojom širinom obuhvaća i interes djeteta, a identifikacija dobrobiti djeteta znači određivanje svih okolnosti koje djetetu omogućuju ili uskraćuju ostvarivanje njegovih prava (Hrabar i sur., 2021.). Dobrobit djeteta označava učinkovito funkcioniranje i iskustvo djeteta te se promatra kao multidimenzionalni pojam. Također se definira i kao ostvarivanje prava djeteta na sveobuhvatan i primjeren razvoj njegovih potencijala. Razina u kojoj su ostvarena prethodna prava mogu se promatrati u smjeru pozitivnih ili negativnih učinaka za dijete (Ben-Arieh, 2008., prema Ajduković, 2015.). Osim kroz prava i kvalitetu života, dobrobit djeteta promatra se također i kroz različite rizike kao što su nejednakost, siromaštvo i socijalna isključenost. Nadalje, ovaj višedimenzionalni konstrukt podrazumijeva i emocionalne, kognitivne, bihevioralne te socijalne aspekte djetetova života. (Axford, 2009., prema Ajduković, 2015.). Bradshaw i suradnici (2007, prema Brajša Žganec i sur., 2019.) dobrobit djeteta klasificiraju kroz osam kategorija - zdravlje, obrazovanje, obiteljski odnosi, materijalne prilike, odnosi s drugima, sigurnost, subjektivna dobrobit te građansko sudjelovanje. Od navedenih je potrebno istaknuti subjektivnu dobrobit djeteta kao onu koja predstavlja zaštitu od ugrožavajućih okolnosti i razvijanja poteškoća psihičkog zdravlja djeteta.

Gotovo je nemoguće govoriti o djetetovoj dobrobiti, a pritom ne spomenuti, kako navode Hrabar i suradnici (2021.) najbitniji i najcjelovitiji globalni dokument važan za društveni i pravni položaj djeteta - Konvenciju o pravima djeteta (SL SFRJ, 15/90; NN-MU, 12/93, 20/97) (u daljnjem tekstu „Konvencija“). U trećem članku Konvencije navodi se sljedeće: „1. U svim akcijama koje u vezi s djecom poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, mora se prvenstveno voditi računa o interesima djeteta. 2. Države stranke obvezuju se da će odgovarajućim zakonodavnim i upravnim mjerama djetetu osigurati zaštitu i skrb kakva je prijeko potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih skrbnika ili drugih osoba koje su za nj zakonski odgovorne. 3. Države stranke osigurat će da službe i ustanove odgovorne za skrb ili zaštitu djece budu pod stručnim nadzorom i da svoje djelovanje usklade sa standardima nadležnih vlasti, osobito glede pitanja sigurnosti, zdravlja te broja i

stručnosti osoblja“ (SL SFRJ, 15/90; NN-MU, 12/93, 20/97). Vidljivo je iz navedenog, da je najbolji interes djeteta postao prioritet u svim postupanjima i aktivnostima u vezi s djecom te on mora biti ispred interesa drugih osoba. „Odluka kojom se takav interes štiti može biti formalna ili neformalna. Na strani države, a osobito zakonodavstva, ona podrazumijeva – slikovito rečeno – da je to filter kroz koji ne mogu proći odluke suprotne njemu“ (Hrabar i sur., 2021., str. 32.).

Već je dobro poznato kako su odgovarajuća roditeljska skrb i funkcionalni obiteljski odnosi itekako važni za djetetov razvoj i njegovu dobrobit. Ipak, nisu sasvim rijetke situacije kada su dobrobit i prava djeteta ugroženi pa Obiteljski zakon tako navodi situacije koje su poziv na poduzimanje mjera kako bi upravo ta prava i dobrobit bili zaštićeni. Dakle, prema Obiteljskom zakonu (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl.131.) prava i dobrobit djeteta ugroženi su u situacijama neodgovarajuće skrbi o djetetu, prisutnosti psihosocijalnih poteškoća kod djeteta te postojanja vjerojatnosti razvoja psihosocijalnih poteškoća. Hrabar i suradnici (2021.) neodgovarajuću roditeljsku skrb opisuju kao onu koja je, takoreći, neusklađena s potrebama djeteta ili je potpuno nepostojana. Psihosocijalne teškoće vidljive su kroz probleme u emocionalnim, ponašajnim, školskim i drugim aspektima djetetova života i odrastanja. Vjerojatnost nastanka psihosocijalnih teškoća očituje se kroz smanjene roditeljske sposobnosti u odnosu na ostalu djecu u obitelji, za što su roditeljima već ranije izrečene mjere. Nakon prikaza sumarnog koncepta djetetove dobrobiti, u nastavku će biti prikazano na koji je način ugrožena djetetova dobrobit u visokokonfliktnim razvodima te kako funkcionira prilagodba djeteta na razvod braka.

3.1. Dobrobit djeteta u visokokonfliktnom razvodu braka

Izloženost djece kontinuiranim, otvorenim i neriješenim sukobima između roditelja povećava vjerojatnost dugotrajnih negativnih posljedica za dijete (Amato i Booth, 1997., prema Buljan Flander i Roje Đapić, 2020.). Iz tog je razloga od izuzetne važnosti što ranije zaštititi dijete od visoke razine sukoba roditelja.

Rezultati različitih istraživanja izvještavaju kako djeca iz visokokonfliktnih razvoda braka roditelja čak 2 – 5 puta češće pokazuju klinički značajne poteškoće ponašanja i doživljavanja u usporedbi s djecom koja nisu bila „zahvaćena“ visokom razinom konflikta od strane roditelja. Kod njih se primjećuje više školskih teškoća i teškoća

prilagodbe na školu, više antisocijalnih ponašanja, uporaba nasilja kao načina rješavanja problema, poteškoća kod stvaranja i održavanja vršnjačkih odnosa, sniženo samopoštovanje, povećana razina depresivnosti, impulzivnosti i anksioznosti, češća zloupotreba sredstava ovisnosti. Također je izražena razina krivnje i srama, prekid urednog tijeka privrženosti, strah od bliskih odnosa te nestabilniji partnerski odnosi u budućnosti (Kelly, 2002., Hetherington i Kelly, 2002., Firestone i Weinstein, 2004., Boyan i Termini, 2005., Bartell, 2006.; svi prema Buljan-Flander i Roje Đapić, 2020.). Kod djece koja su izložena roditeljskim sukobima, zabilježena je znatno veća razina emocionalnih povreda u usporedbi s djecom koja su svjedočila obiteljskim sukobima koji se ne odnose direktno na roditelje (Sudland i Basberg-Neumann, 2021.).

Postojanje opisanih „simptoma“ vrlo jasno upućuje na spoznaju kako prisutnost djeteta visokim razinama konflikta roditelja djeluje na gotovo svaki aspekt djetetova života i može dovesti do trajnih emocionalnih, psiholoških i socijalnih poteškoća koje se protežu kroz cijelo njegovo odrastanje i odraslu dob.

Vrlo je važno znati da se „rezultati“ sukoba od strane roditelja ne moraju kod djeteta nužno vidjeti odmah, ne moraju biti intenzivni, ali sa sigurnošću se može reći da postoji mogućnost da budu dugoročni. Najčešće se najveća izraženost učinaka konfliktnih roditeljskih sukoba očituje u razdoblju adolescencije i mlađe odrasle dobi (Kelly, 2000 prema Buljan Flander i Roje Đapić. 2020.). Neka djeca ne reagiraju odmah na način koji pokazuje da su pogođena roditeljskim sukobima što dovodi do situacije u kojoj roditelji mogu smatrati kako djetetu ne stvaraju „štetu“. U skladu s tim, roditelji teže prihvaćaju i razumiju mišljenja stručnjaka zbog toga što smatraju kako je s njihovim djetetom *„sve u redu te navode da dijete ne razumije sukob jer je premalo, da dijete kaže da mu sukob ne smeta, isključi se, da dijete radi nešto drugo dok se roditelji svađaju“* (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020., str. 19.).

Nakon kratkog osvrt na poteškoće koje kod djeteta može „izazvati“ razvod braka roditelja, važno je objasniti način djetetove prilagodbe takvim životnim situacijama, što je tema sljedećeg dijela rada.

4. Prilagodba djeteta na razvod braka roditelja

Prilagodba djece na razvod roditelja može značajno varirati. Iako većina djece uspješno prolazi kroz to krizno razdoblje, neka djeca doživljavaju ozbiljnije emotivne teškoće koje nadilaze uobičajenu uznemirenost i tugu, a posljedice razvoda mogu ih pratiti i u odrasloj dobi (Buljan Flander, 2019 prema Arambašić, 2000.). Višestruki stresori s kojima se djeca suočavaju nakon razdvajanja roditelja mogu pridonijeti različitim razinama stresa tijekom procesa razvoda. Način na koji dijete razumije razvod svojih roditelja te kako reagira na gubitak ili odlazak jednog roditelja iz poznatog okruženja uvelike ovisi o njegovoj dobi, razvojnom stupnju, percepciji situacije, spolu, kvaliteti okruženja, razini prethodnog stresa te o osjećaju sigurnosti i zaštite. Neki stručnjaci smatraju da prilagodba također ovisi o naporima roditelja da ublaže negativne učinke razvoda na djecu (Buljan Flander, 2019 prema Amato, 2000.). Na prilagodbu djeteta na razvod ne utječe samo kvaliteta obiteljskih odnosa prije razvoda, već i niz drugih faktora. Ti faktori uključuju prirodu ključnih odnosa nakon razvoda, prisutnost drugih nepovoljnih događaja te način na koji se dijete nosi sa stresom. Čimbenici koji djeci mogu otežati prilagodbu na razvod braka roditelja odnose se na opterećenost pogoršanjem socioekonomskog statusa, promjenu školske sredine, preseljenje u rizičnije susjedstvo i slično (Buljan Flander, 2013 prema Simons i sur, 1999.).

Razumljivo je kako će saznanje o razvodu roditelja gotovo svako dijete teško podnijeti. Ipak, prikladna komunikacija te podrška od strane roditelja, u većini slučajeva rezultira uspješnom prilagodbom na cjelokupnu situaciju. Brojni su slučajevi razvoda braka u kojima roditelji, preplavljeni emocijama i zaokupljeni međusobnim sukobima, ugrožavaju najbolji interes djeteta te će sljedeći odlomak biti posvećen upravo tome.

4.1. Što je najbolji interes djeteta u razvodu braka roditelja?

Činjenica o razvodu roditelja kao partnera, ni na koji način ne bi trebala „ometati“ njihovu roditeljsku ulogu. Djetetu je nakon, kao i prije razvoda, potrebna dostupnost i podrška oba roditelja. Isto tako, djetetu ne smije biti uskraćena sloboda odnosa te otvorenog izražavanja stavova i mišljenja o oba roditelja. Jako je važno naglasiti da dijete voli oba roditelja jednako, kao i prije njihova razvoda, stoga je bitno da dijete shvati kako je ne samo u redu nego i poželjno da izgradi dobar odnos s drugim

roditeljem. Također, treba mu biti jasno da može slobodno izraziti što mu se sviđa ili ne sviđa kod mame ili tate, bez straha da će time razočarati ili povrijediti bilo kojeg od njih. Međusobna suradnja roditelja koja se odnosi na bitne i zajedničke odluke o djetetu nikako nije stavka koja se smije zanemariti. Akutna faza nakon razvoda braka ponekad kod roditelja rezultira nemogućnošću međusobnog surađivanja oko odgojnih pitanja bez prisutnosti sukoba i netrpeljivosti. U skladu s tim, u samim je počecima potrebno njihovo međusobno uvažavanje kao roditelja, prikladno i pristojno ponašanje jednog prema drugom te uključenost u zdravstveni, obrazovni i svaki drugi aspekt djetetova života. Roditelj bi trebao ohrabrivati i poticati dijete na ostvarivanje osobnih odnosa s drugim roditeljem te aktivno raditi na održavanju njihovog odnosa. Takvo postupanje u skladu je s obiteljskim zakonom koji navodi da dijete ima pravo na ostvarivanje osobnih odnosa s roditeljima i drugim osobama prema odredbama Zakona kao i pravo na točnu informaciju o važnim okolnostima u vezi s roditeljima i tim osobama sukladno Zakonu (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl. 84.). Umjesto da bude ravnodušan ili djetetu jednostavno kaže da "mora" ići kod drugog roditelja, važno je da stvarno pokaže pozitivan stav i podrži njihov kontakt. Govoreći o najboljem interesu djeteta u razvodu braka roditelja, ne smije se zaboraviti zaštititi dijete od opterećivanja osobnim partnerskim sukobima. Nerijetko su djeca suviše izložena i okupirana partnerskim odnosom svojih roditelja što rezultira njihovim opterećenjem pitanjima poput plaćanja uzdržavanja ili provođenja sudskih postupaka. U najboljem je interesu djeteta jasno razdvojiti informacije vezane za partnerski odnos od roditeljskog odnosa s djetetom. (Austin, 2016 prema Buljan Flander i Roje Đapić, 2020.).

Gotovo svako dijete razvod braka roditelja doživljava kao stresno životno iskustvo za koje je potrebna prilagodba. Djeca mogu izgubiti osjećaj sigurnosti, rutinu i predvidivost zbog promjena koje ih uznemiruju i rastužuju. Važno im je dati do znanja da, usprkos suočavanju s izazovima, sigurnost i dalje postoji te da i dalje pripadaju svojoj obitelji (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020.).

Neosporno je da visokokonfliktni razvod braka može ugroziti djetetovu dobrobit. Pravno rješavanje sporova koje za sobom vuče razvod braka nerijetko je, kao što je već spomenuto praćeno sukobima. Značajan korak naprijed, u otkrivanju vrijednosti i važnosti pronalaska primjerenijeg načina za rješavanje sporova obiteljskopravne

naravi, osobito onih koji uključuju djecu, bio je uređenje obiteljske medijacije Obiteljskim zakonom 2014., a potom i 2015. godine (Čulo Margaletić, 2021.). Koja je uloga ovog instituta pitanje je koje dovodi do sljedećeg dijela ovog rada.

Naime, u hrvatskom zakonodavstvu postoje dva oblika pomoći obitelji u krizi – obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija te će oba instituta biti objašnjena u nastavku. Nakon toga biti će opisan razvoj obiteljske medijacije te izmjene Obiteljskog zakona o njenoj obveznosti odnosno dobrovoljnosti.

5. Obiteljska medijacija

5.1. Opći pojam obveznog savjetovanja i obiteljske medijacije

Obvezno savjetovanje je oblik pomoći članovima obitelji da donesu sporazumne odluke o obiteljskim odnosima vodeći posebnu brigu o zaštiti obiteljskih odnosa u kojima sudjeluje dijete te o pravnim posljedicama nepostizanja sporazuma i pokretanju sudskih postupaka u kojima se odlučuje o osobnim pravima djeteta. Obvezno savjetovanje provodi stručni tim Hrvatskog zavoda za socijalni rad nadležnog prema mjestu djetetovog prebivališta odnosno boravišta, ili prema mjestu zadnjeg zajedničkog prebivališta, odnosno boravišta bračnih ili izvanbračnih drugova (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl. 321.).

Prema Obiteljskom zakonu (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl. 322.) obvezno savjetovanje provodi se: prije pokretanja postupka radi razvoda braka u kojem postoji zajedničko maloljetno dijete i prije pokretanja ostalih sudskih postupaka o ostvarivanju roditeljske skrbi i osobnih odnosa s djetetom. Postupak obveznog savjetovanja pokreće se na zahtjev stranke koji se podnosi Hrvatskom zavodu za socijalni rad u pisanom obliku ili usmeno na zapisnik. Hrvatski zavod za socijalni rad dužan je nakon primitka zahtjeva za provođenje obveznog savjetovanja zakazati sastanak i pozvati stranke. Ukoliko Hrvatski zavod za socijalni rad ima saznanja o postojanju obiteljskog nasilja ili ako procijeni da u okolnostima konkretnog slučaja zajednički sastanak ne bi bio svrhovit ili ako to jedna ili obje stranke iz opravdanih razloga zahtijevaju, zakazat će se i provesti odvojeni razgovori sa strankama (NN 156/23, čl. 323.).

Po okončanju obveznog savjetovanja Hrvatski zavod za socijalni rad dužan je sastaviti izvješće o obveznom savjetovanju koje se dostavlja strankama najkasnije u roku od šezdeset dana od dana primitka zahtjeva za provođenje obveznog savjetovanja prije pokretanja postupka radi razvoda braka, a najkasnije trideset dana od dana primitka zahtjeva za provođenje obveznog savjetovanja prije pokretanja ostalih sudskih postupaka o ostvarivanju roditeljske skrbi i osobnih odnosa s djetetom. Izvješće o obveznom savjetovanju vrijedi šest mjeseci od dana kad je okončano obvezno savjetovanje, a u njemu se navodi: tko je sudjelovao u postupku, spremnost svake stranke na sporazumno rješavanje spora, tko namjerava pokrenuti sudski postupak, ako se provodi obvezno savjetovanje prije pokretanja postupka o razvodu braka - jesu li bračni drugovi upoznati s pravnim posljedicama nepostizanja sporazuma, odnosno plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi. Izvješće također sadrži i tvrdnje o obiteljskom nasilju, ako se navode (NN 156/23, čl. 324.). Obvezno savjetovanje ne provodi se u odnosu na bračnog druga ili oba bračna druga: lišena poslovne sposobnosti, ako nisu u stanju shvatiti značenje i posljedice postupka niti uz stručnu pomoć, nesposobna za rasuđivanje ili koji su nepoznatog prebivališta ili boravišta (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23 čl. 326.). Sadržaj obveznog savjetovanja prije razvoda braka je: upoznavanje bračnih drugova o mogućnosti bračnog savjetovanja, upoznavanje bračnih drugova o pravnim i psihosocijalnim posljedicama razvoda braka u odnosu na njih i djecu, upućivanje bračnih drugova da su dužni voditi računa o djetetovoj dobrobiti prigodom uređenja spornih obiteljskih odnosa, upoznavanje bračnih drugova sa sadržajem plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi i pružanje pomoći ako to zahtijevaju, upoznavanje s prednostima obiteljske medijacije i informiranje bračnih drugova o dostupnim obiteljskim medijatorima te upoznavanje bračnih drugova s postupkom radi razvoda braka pokrenutog tužbom jednog od bračnih drugova (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23 čl. 325.).

Ako se roditelji nisu sporazumjeli o planu o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, Hrvatski zavod za socijalni rad će ih, savjetovati da pokušaju postići sporazum u postupku obiteljske medijacije osim u slučajevima kada se obiteljska medijacija ne provodi, što je ranije objašnjeno. Ako roditelji koji se namjeravaju razvesti nisu postigli sporazum o zajedničkoj roditeljskoj skrbi. Hrvatski zavod za socijalni rad će ih upozoriti da će sud, u postupku radi razvoda braka pokrenutog tužbom jednog od bračnih drugova po

službenoj dužnosti donijeti odluku s kojim roditeljem će dijete stanovati, o roditeljskoj skrbi, o ostvarivanju osobnih odnosa s drugim roditeljem i o uzdržavanju djeteta, omogućiti djetetu izražavanje mišljenja u skladu s odredbama Obiteljskog zakona te djetetu imenovati posebnog skrbnika, također prema odredbama Obiteljskog zakona (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23 čl. 327.).

Vrijedno je, u ovom dijelu, spomenuti osvrt Čulo Margaletić (2021.) koja objašnjava kako nije sasvim jasno što bi značilo da se prilikom pružanja ovog oblika pomoći obitelji posebna pažnja posvećuje pravnim posljedicama neuspjeha u postizanju sporazuma te ostavlja li ta odredba mogućnost da se tumači kao pritisak na suprotstavljene strane da postignu dogovor po svaku cijenu, ako žele nastaviti zajedničku roditeljsku skrb, jer bi u suprotnom jednom roditelju mogla biti značajno ograničena roditeljska prava. To dodatno pokreće pitanje je li takav pristup u skladu s najboljim interesom djeteta. Nadalje, ako se nakratko „zanemari“ obiteljska medijacija kao druga razina pomoći roditeljima kod postizanja sporazuma o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, izgleda da obiteljsko savjetovanje prije razvoda braka u situaciji kada bračni drugovi nisu sporazumni oko plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi služi uglavnom za pružanje osnovnih informacija o posljedicama prekida obiteljske zajednice. Naglasak je stavljen na podsjećanje roditelja na njihove dužnosti i odgovornosti, a dublji sadržaj i napredak u odnosu na ishod odnosno razvod, izostaje (Matijašević, 2024.).

Obiteljska medijacija promatra se kao suradnički proces rješavanja sukoba koji uključuje pomoć neutralne i nepristrane treće osobe stranama u sukobu kako bi, putem pregovora, postigle uzajamno prihvatljiv sporazum oko spornih pitanja, a uloga medijatora je organizirati i olakšati proces na način da omogući sukobljenim stranama da zajednički donose odluke te postignu rješenja koja će biti na korist svim uključenim stranama (Kruk, 1997 prema Višić, 2022.).

Prema Obiteljskom zakonu (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl. 331.) obiteljska medijacija je postupak u kojem stranke, uz pomoć jednog ili više obiteljskih medijatora, nastoje sporazumno riješiti spor iz obiteljskih odnosa. Glavna svrha obiteljske medijacije je postizanje plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi i drugih pitanja vezanih uz dijete. Osim toga, stranke tijekom postupka mogu postići

sporazume i o svim ostalim spornim pitanjima, bilo da su imovinske ili neimovinske prirode. Obiteljska medijacija može se provoditi neovisno o sudskom postupku, bilo prije njegovog pokretanja, tijekom njegova trajanja ili nakon završetka, a postupak obiteljske medijacije ne provodi se prije pokretanja postupaka ovrhe i osiguranja u (NN 49/23, 156/23 čl. 334.).

Potrebno je odmah spomenuti praktične i teorijske aspekte obiteljske medijacije o kojima se, prema Obiteljskom zakonu (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl. 342.) obiteljski medijator dužan educirati, a oni se odnose na: poznavanje načela medijacije i njezina tijeka, tehnike pregovaranja i komunikacije, poznavanje dinamike obiteljskih odnosa i faza razvoja djeteta, poznavanje Obiteljskog zakona, a posebice prava djeteta i praktične vježbe, simulaciju i superviziju postupka. Dobrobit djeteta neupitno je uvijek prioritet pa tako i u postupku obiteljske medijacije. U skladu s tim, obiteljski medijator dužan je upoznati i informirati sudionike da uvijek vode računa o dobrobiti djeteta.

Jedno od temeljnih načela obiteljske medijacije jest načelo povjerljivosti. U skladu s tim, članak 335. Obiteljskog zakona nalaže da su obiteljski medijator i druge osobe uključene u postupak obiteljske medijacije dužne čuvati povjerljive informacije i podatke za koje su saznale tijekom postupka obiteljske medijacije u odnosu na treće osobe, osim ako je priopćenje informacija nužno za provedbu ili ovrhu sporazuma ili ako je priopćenje informacija nužno radi zaštite djeteta čija je dobrobit ugrožena ili radi uklanjanja opasnosti od teške psihičke ili fizičke povrede integriteta osobe (NN 156/23).

Obiteljski medijator je obavezan osigurati da stranke prilikom postizanja plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi ili drugog sporazuma u potpunosti razumiju činjenično stanje i sadržaj sporazuma, te ih informirati o mogućnosti da sporazum provjeri drugi stručnjak. Plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi ili drugi sporazumi postignuti tijekom obiteljske medijacije moraju biti sastavljeni u pisanom obliku i potpisani od svih uključenih stranaka. Plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi ili drugi sporazum postignut kroz obiteljsku medijaciju dobiva svojstvo ovršne isprave ako ga sud, na prijedlog stranaka, odobri u izvanparničnom postupku (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23 čl. 336.). U slučaju nepostizanja sporazuma o planu o zajedničkoj roditeljskoj skrbi,

obiteljski će medijator u izvješću o prekidu postupka obiteljske medijacije navesti jesu li obje stranke aktivno sudjelovale te će izvješće uručiti sudionicima i sudu (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl. 337.).

Ukoliko stranke za vrijeme sudskog postupka sporazumno predlože rješavanje spora u postupku obiteljske medijacije, sud može zastati s postupkom te će, u skladu s tim, odrediti rok od tri mjeseca u kojem stranke imaju mogućnost pokušati riješiti spor kroz postupak obiteljske medijacije. Ako sud tijekom postupka procijeni da postoji mogućnost sporazumnog rješavanja spornih obiteljskih odnosa, može predložiti strankama postupak obiteljske medijacije. Ukoliko stranke pristanu na medijaciju, sud će obustaviti postupak i odrediti rok od tri mjeseca u kojem stranke mogu pokušati riješiti spor putem obiteljske medijacije. Slučajevi u kojima stranke, u roku od tri mjeseca koji je sud odredio za provođenje obiteljske medijacije, nisu uspjele riješiti spor ili ukoliko predlažu nastavak sudskog postupka prije isteka toga roka, rezultiraju nastavljanjem postupka od strane suda. Prije nego što odluči o zastoju postupka, sud je obvezan procijeniti je li zastoj prikladan, uzimajući u obzir potrebu za hitnim postupkom u predmetima koji se odnose na prava i interese djeteta (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl. 338.).

U skladu s člankom 332. Zakona o izmjenama i dopunama obiteljskog zakona (NN 156/23), obiteljska medijacija ne provodi se: u slučajevima postojanja tvrdnji o obiteljskom nasilju, ako su jedan ili oba bračna druga lišeni poslovne sposobnosti, a nisu u stanju shvatiti značenje i pravne posljedice postupka ni uz stručnu pomoć, ako su jedan ili oba bračna druga nesposobni za rasuđivanje, ako bračni drug ima nepoznato prebivalište i boravište.

Važno je spomenuti kako je „ravnoteža moći sudionika postupka medijacije nužan preduvjet za njezinu provedbu“ odnosno ako medijator kao voditelj postupka procijeni da, unatoč tehnikama poduzetim za osnaživanje stranke i uspostavljanje ravnoteže moći stranaka, ravnopravno sudjelovanje nije postignuto, postupak bi trebalo obustaviti (Čulo Margaletić, 2021.).

5.2. Obiteljski medijator

Prema Obiteljskom zakonu, obiteljski medijator je nepristrana i posebno educirana osoba koja je upisana u registar obiteljskih medijatora (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23 čl. 331.). Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra obiteljskih medijatora, uvjetima stručne osposobljenosti obiteljskih medijatora, prostornim uvjetima i načinu provođenja obiteljske medijacije (u daljnjem tekstu: Pravilnik) (NN 29/2021.) određuje da obiteljski medijator može biti osoba koja ima: završen poslijediplomski specijalistički studij obiteljske medijacije ili završen preddiplomski i diplomski sveučilišni studij ili integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij prava, socijalnog rada, psihologije, pedagogije, socijalne pedagogije ili edukacijske rehabilitacije, najmanje dvije godine radnog iskustva u struci u stručnom radu s djecom, mladima i obitelji te završenu izobrazbu za obiteljskog medijatora po odgovarajućim europskim standardima izobrazbe. Prema Pravilniku, izobrazba obiteljskog medijatora u trajanju od 140 sati obuhvaća: opće kompetencije u svezi pregovaranja, medijacije, područja obiteljske medijacije i medijacije roditeljskih sporova u trajanju od 80 sati te specifične napredne kompetencije u području obiteljske medijacije u trajanju od 60 sati. Opće kompetencije odnose se na: temeljna znanja i vještine komunikacije, rješavanja sukoba, pregovaranja i medijacije, razumijevanje pitanja nasilja i kontrole te mogućnosti i ograničenja obiteljske medijacije, znanje o etičkim principima te poštovanje etičkih pravila obiteljske medijacije, poznavanje i razumijevanje pravnih propisa i procedura od značaja za rješavanje spornih obiteljskih odnosa. Nadalje, specifične kompetencije u području obiteljske medijacije odnose se na razumijevanje i poznavanje različitih modela medijacije, suvremenih teorija i istraživanja u području odnosa, sukoba i medijacije, razvijene napredne komunikacijske i pregovaračke vještine, razumijevanje i sposobnost prevladavanja zastoja i izazovnih emocionalnih situacija te situacija visokog konflikta, vođenje medijacije u koju su uključena djeca, adolescenti i drugi članovi obitelji koji imaju neke specifične komunikacijske potrebe, vještine komuniciranja s odvjetnicima i drugim stručnjacima u postupku obiteljske medijacije i proceduralnim pitanjima, mogućnost evaluacije provedene medijacije u smislu dobrobiti za sudionike i način rada medijatora te rad u sumedijaciji. Člankom 13. Pravilnika (NN 29/2021.) određene su obveze obiteljskog medijatora prema kojima je obiteljski medijator upisan

u Registar obiteljskih medijatora dužan u razdoblju od dvije godine: provoditi najmanje četiri obiteljske medijacije, sudjelovati u najmanje pet sati individualne ili dvadeset sati grupne methodske ili edukativne supervizije obiteljskih medijatora, sudjelovati u najmanje dvadeset sati edukacije godišnje iz područja obiteljske medijacije, uključivo i sudjelovanje na konferencijama o medijaciji i drugim srodnim područjima, o čemu je dužan nadležnom ministarstvu dostavljati dokaze.

Bowling i Hoffman (2003 prema Anđić, 2024.) navode tri faze razvoja obiteljskih medijatora. Prva faza razvoja medijatora podrazumijeva stjecanje tehnika i vještina potrebnih za provođenje medijacije. Druga faza donosi dublje razumijevanje samog procesa, pronalazak najučinkovitije metode, određivanje profesionalne i etičke granice te medijatorovo bolje i dublje razumijevanje onoga što radi, ali i shvaćanje procesa za samog sudionika. Treća, najzahtjevnija faza, uključuje razvoj svijesti o utjecaju medijatorovih osobnih osobina na sam proces. U ovoj fazi medijator se usredotočuje na osobni razvoj te za to preuzima odgovornost.

Kako bi se procijenio put koji stoji pred sustavom, u nastavku se ukratko prikazuje normativni okvir u razvojnoj i perspektivi suvremenosti instituta obiteljske medijacije.

5.3. Razvoj instituta obiteljske medijacije u hrvatskom zakonodavstvu

Osnovni zakon o braku iz 1946. godine (Sl. FNRJ 29/1946.), u hrvatskom je pravnom sustavu, prva „intervencija“ države u poljuljane odnose bračnih drugova. Prema tom je Zakonu, kroz jedan članak objašnjeno kako će predsjednik okružnog suda ili sudac kojeg on odredi, odmah po tužbi za razvod braka, pokušati „mirenje“ bračnih drugova (Majstorović, 2017.). Stupanjem na snagu Zakona o parničnom postupku 1957. godine (Sl. FNRJ 4/1957), mirenju se pridonijelo više pozornosti no, po pitanju sadržaja nije bilo većih promjena u odnosu na prethodni Zakon. Sljedeći zakon koji je znatno veći broj normi posvetio mirenju nego razvodu braka bio je Zakon o braku i porodičnim odnosima iz 1978. godine (NN 11/1978). Glavna promjena u tom razdoblju odnosila se na nadležnost. Naime, mirenje je od tada, zbog posebnosti i sveobuhvatnosti pristupa, „dodijeljeno“ sustavu socijalne skrbi. Propitivanje uzroka narušenosti bračnih odnosa, uklanjanje istih te nastojanje mirenja bračnih drugova bili su „zadaci“ stručnih radnika propisani od strane zakona (Majstorović, 2017.). Budući da se smatralo kako je potrebno poduzeti nešto više od samog pokušaja mirenja bračnih

drugova, Obiteljski zakon iz 1998. godine (Obiteljski zakon NN 162/1998.) postupak je imenovao „posredovanjem“. Provedba propisa u praksi pokazala je razliku između kvalitetnih teorijskih i zakonodavnih rješenja te njihove stvarne primjene, što je potaknulo razmišljanja o potrebi za promjenama. Nakon Obiteljskog zakona iz 1998. godine, 2003. usvojen je novi propis istog imena. U tom je, novom Obiteljskom zakonu Obiteljski zakon (NN 116/2003.) određen cilj i smisao instituta koji se odnosio na otkrivanje uzroka narušenosti bračnih odnosa, nastojanje da se isti uklone te upoznavanje bračnih drugova s pravnim i psihosocijalnim posljedicama razvoda (Majstorović, 2016.). Kod ovog su se propisa glavne promjene očitovale u izboru posredovatelja i pokretanju postupka, obveznost postupka, rokove za njegovu provedbu i završetak, kao i na slučajeve u kojima je postupak vodila osoba koja nije djelatnik centra za socijalnu skrb. Važno je spomenuti kako je uz novi Obiteljski zakon 2003. godine stupio na snagu i Zakon o mirenju (NN 163/2003.) prema kojem je mirenje bilo definirano kao svaki postupak u kojem stranke uz pomoć jednog ili više izmiritelja nastoje sporazumno riješiti spor, pri čemu izmiritelji „služe“ kao pomoć u postizanju nagodbe, ali pri tome nemaju ovlast nametnuti obvezujuće rješenje. Ova je definicija doživjela promjene 2009. godine te je, prema njoj, mirenje „svaki postupak, bez obzira na to provodi li se u sudu, instituciji za mirenje ili izvan njih, u kojem stranke nastoje sporazumno riješiti spor uz pomoć jednog ili više izmiritelja koji strankama pomažu postići nagodbu, bez ovlasti da im nametnu obvezujuće rješenje“ (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o mirenju NN 79/2009.). Zakon o mirenju bio je namijenjen trgovačkim, građanskim, radnim i drugim sporovima u kojima stranke slobodno raspolažu svojim pravima, međutim njegova primjena na obiteljskoppravne odnose bila je problematična zbog specifične prirode tih odnosa. Ova je dvojba otklonjena 2014. i 2015. godine kada je Obiteljski zakon propisao kako se na obiteljsku medijaciju također primjenjuju odredbe Zakona o mirenju, osim ako Obiteljski zakon drugačije ne propisuje (Majstorović, 2017.). Nakon Zakona o mirenju (NN 163/2003), na snagu je stupio Zakon o mirnom rješavanju sporova čija je svrha stvaranje uvjeta za sporazumno rješavanje sporova, izbjegavanje nepotrebnog pokretanja sudskih postupaka te osiguravanje uravnoteženog odnosa između postupka mirnog rješavanja sporova i sudskog postupka (NN 67/2023, čl.3.).

U drugom području odnosno području socijalne skrbi, obiteljska je medijacija, od strane zakonodavca, uređena dvama istoimenim propisima. Tako je, prema Zakonu o socijalnoj skrbi iz 2011. (NN 57/2011.) i 2012. godine (NN 33/2012.) obiteljska medijacija definirana kao socijalna usluga koja se pruža u posebnom postupku rješavanja obiteljskih sukoba uz pomoć stručnog medijatora, s ciljem postizanja sporazuma o neriješenim pitanjima i sukobima, radi dobrobiti cijele obitelji (Majstorović, 2017.). Značajan institut obiteljske medijacije pod suvremenim se nazivom prvi put u hrvatskom obiteljskom pravu uređuje Obiteljskim zakonom iz 2014. godine (NN 75/2014). Iako je uređenje obiteljske medijacije nesumnjivo označilo napredak, postojala je, u tom periodu, neprihvatljiva stavka. Naime, Majstorović (2017.) smatra neprihvatljivim vremenski razmak, između prestanka važenja starog zakona te stupanja na snagu novog zakona (sto dvadeset i dva dana), u kojem zakonodavac nije predvidio odnosno omogućio kontinuitet podrške obiteljima u krizi. Drugim riječima, obiteljska medijacija u tom razdoblju nije bila dostupna što se smatra neopravdanim od strane zakonodavca. Siječanj 2015. godine obilježen je započetim postupkom za ocjenu ustavnosti novog Obiteljskog zakona. Ustavni sud Republike Hrvatske nije se o tome stigao očitovati zbog ubrzo pokrenutog novog zakonodavnog postupka za donošenje gotovo istog zakona. Tada novi Obiteljski zakon koji je stupio na snagu 1. studenog 2015. godine sadržavao je gotovo ista rješenja o obveznom savjetovanju i obiteljskoj medijaciji, kao prethodni, suspendirani zakon (Majstorović, 2017.). Sljedeće izmjene Obiteljskog zakona koje se odnose na dobrovoljnost instituta obiteljske medijacije stupile su na snagu 2024. godine, o čemu će biti riječi u nastavku.

5.4. Suvremeno uređenje instituta obiteljske medijacije- osvrt na izmjene Obiteljskog zakona

Načelo dobrovoljnosti sudjelovanja u postupku obiteljske medijacije glavni je izvor neslaganja oko zakonitosti i primjene ovog instituta, od njenog uvođenja i početka provedbe unutar sustava socijalne skrbi Republike Hrvatske (Barišić, 2024.).

Još je 2017. godine u svojoj analizi instituta Obiteljske medijacije, Majstorović navela kako bi „*obiteljska medijacija trebala biti koherentan, cjelovit postupak koji bi bio zasnovan na dobrovoljnosti sudjelovanja te u kojem bi se, uz sudjelovanje nadležnih*

tijela, ostvarivala sinergija unutar nacionalnog sustava“ (Majstorović, 2017., str. 129.). O tome jesu li nove izmjene Obiteljskog zakona put prema ostvarenju navedenog cilja bit će riječi u nastavku.

Naime, 2015. godine Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23) odredio je prvi sastanak s obiteljskim medijatorom, u određenim situacijama, obveznim. Jasnije rečeno, roditelji maloljetne djece, podnositelji zahtjeva za provođenjem obveznog savjetovanja u postupku razvoda braka, koji kroz postupak obveznog savjetovanja nisu postigli sporazum o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, bili su obvezni pristupiti prvom sastanku s obiteljskim medijatorom. Važno je spomenuti i odredbu Obiteljskog zakona (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23 čl. 54.) prema kojoj bračni drug koji ne bi pristupio prvom sastanku obiteljske medijacije nije mogao pokrenuti tužbu za razvod braka.

Ustavni sud ovakvu je odluku procijenio kao protivnu temeljnom načelu dobrovoljnosti obiteljske medijacije te su zbog toga nastupile izmjene Obiteljskog zakona prema kojima sudjelovanje na prvom susretu obiteljske medijacije nije obavezno (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23).

Drugim riječima, uređenje prvog sastanka obiteljske medijacije kao obveznog, bez kojeg se ne može podnijeti tužba za razvod braka, smatra se povredom načela dobrovoljnosti i prava na pravično suđenje. S druge strane, dobrovoljnost pristupanju obiteljske medijacije za sobom nosi i negativan utjecaj na važnost ovog, ionako već nedovoljno prepoznatog instituta u rješavanju obiteljskopравnih sukoba (Barišić, 2024.).

„Nužno je razlikovati predmedijacijski od medijacijskog postupka, a pritom prvi mora, a drugi ne smije biti obvezan“ (Majstorović, 2017., str 139.). Moglo bi se reći da se u navedenom citatu nalazi „rješenje“ brojnih neslaganja oko uređenja instituta obiteljske medijacije. Naime, zakonodavac ne bi trebao „prisiljavati“ stranke da se uključe u proces već je prikazivanje mogućnosti obiteljske medijacije na prikladan način zapravo obveza sustava i stručnjaka koji provode predmedijacijski postupak. Takvim se načinom ostvaruje zakonodavčeva namjera, a to je poticanje razvoja određenog instituta. Iako cilj nije „prisiljavanje“ na sudjelovanje, *„kada ne bi postojala nikakva obveza glede predmedijacijskog postupka, mogućnosti njihova sudjelovanja iznimno*

su male, dakle ako nema „prisile“, oni bi često odabrali nepristupanje postupku. U tom bi slučaju otklonili mogućnost da ih se informira o prednostima alternativnog rješavanja spora, i općenito i u njihovu konkretnom slučaju također“ (Majstorović, 2017., str 139.).

Dakle, uvođenje obveznog predmedijacijskog susreta potaknulo bi stranke na „davanje prilike“ ovom institutu da pokaže svoje potencijale koji im mogu pomoći u stresnom životnom razdoblju, s naglaskom na zaštitu djetetove dobrobiti. S druge strane, mogućnost slobodne odluke o pristupanju postupku obiteljske medijacije u skladu je s Ustavom te poštuje načelo dobrovoljnosti.

Uz dobrovoljnost sudjelovanja u postupku obiteljske medijacije, otvara se i važno pitanje o uključivanju djeteta u taj proces. Sljedeći odlomak bit će posvećen razmatranju različitih mišljenja glede sudjelovanja djeteta u postupku obiteljske medijacije.

5.5. Sudjelovanje i prava djeteta u obiteljskoj medijaciji

Jedna od posebno istaknutih uloga obiteljskog medijatora jest djelovati u najboljem interesu djeteta, a u skladu s tim i poticati roditelje na važnost uvažavanja djetetovog mišljenja (Majstorović, 2017.). Mišljenja stručnjaka o sudjelovanju djeteta u postupku obiteljske medijacije oprečna su, a argumenti izneseni u obiteljskopravnoj teoriji bit će objašnjeni u nastavku.

Usprkos situacijama u kojima dijete zbog svoje dobi ili ne(zrelosti) ponekad izravno ne sudjeluje u pravnim postupcima, to ne sprječava ostvarivanje njegovih prava i interesa u pravnim stvarima jer njegovi zakonski zastupnici poduzimaju procesne radnje u njegovo ime (Guštin, 2024.). Važeći Obiteljski zakon u članku 339. navodi kako obiteljski medijator može u postupku obiteljske medijacije omogućiti djetetu izražavanje mišljenja uz pristanak njegovih roditelja (NN 156/23). Iz navedenog se može zaključiti kako će odluka o djetetovom sudjelovanju u postupku te, u skladu s tim, ostvarivanje nekih njegovih temeljnih prava, ovisiti o volji roditelja. Od neupitne je važnosti poštovanje prava roditelja kao onih koji su prvenstveno odgovorni za brigu i dobrobit svoje djece. Međutim „pretjerano“ zaštitnički stav prema pravima djece može dovesti do neopravdanog kršenja tih prava. Uzimajući u obzir značaj i sadržaj

suvremenih pristupa mirnog rješavanja obiteljskih sporova, izuzetno je važno jasno odrediti pravni položaj i ulogu djeteta u postupcima vezanim za ostvarivanje roditeljske skrbi. Jasno je, samo po sebi, kako se u takvim postupcima donose odluke od velike važnosti, može se reći čak i presudne za budućnost djeteta. Stoga je ključno osigurati odgovarajuću zaštitu i poštovanje zajamčenih prava djeteta (Čulo Margaletić, 2017.). Gotovo je nemoguće govoriti o pravima djeteta, a pritom se ne pozvati na, kako navode Hrabar i suradnici (2021.) najbitniji i najcjelovitiji globalni dokument važan za društveni i pravni položaj djeteta – Konvenciju o pravima djeteta (u daljnjem tekstu Konvencija) koja obvezuje sudove i upravna tijela na njezinu neposrednu primjenu, a to joj omogućuje njena hijerarhijska nadređenost. U četiri temeljna načela ovog dokumenta ubraja se upravo djetetovo „*Pravo na izražavanje mišljenja*“ na temelju kojeg se poštuje ljudsko dostojanstvo djeteta (SL SFRJ, 15/90; NN-MU, 12/93, 20/97). Djetetova prava u kontekstu društvene zajednice podrazumijevaju slobodu izražavanja mišljenja u stvarima koje ga se tiču, slobodu vjere, misli i savjesti, slobodu traženja primanja i davanja obavijesti u različitim oblicima te pravo na mirno okupljanje i udruživanje (Hrabar i sur., 2021.). Nadalje, u skladu s člankom 12. Konvencije, djetetu koje je sposobno oblikovati svoje osobno mišljenje, osigurat će se pravo na slobodno izražavanje svog mišljenja o svim pitanjima koja se na njega odnose i uvažavati to mišljenje u skladu s dobi i zrelošću djeteta. U istom članku, stavak 2. navodi da se u tu svrhu djetetu mora omogućiti da bude saslušano, bilo izravno, preko posrednika ili putem odgovarajuće službe, u svakom sudskom i upravnom postupku koji se na njega odnosi, u skladu s postupovnim pravilima domaćeg prava (SL SFRJ, 15/90; NN-MU, 12/93, 20/97). Usprkos tome što Konvencija ne spominje izričito medijaciju odnosno izvansudsko rješavanje sporova, potrebno je, navodi Čulo Margaletić (2017.) prava koja se njome djetetu jamče uvažiti i osigurati njihovo ostvarenje i u tim postupcima budući da se u njima raspravlja o brojnim bitnim pitanjima koja se itekako tiču djeteta. U skladu s navedenim, potrebno je i relevantno spomenuti i Odbor za prava djeteta te Opći komentar br. 12. Odbora za prava djeteta (2009.) koji također ističu važnost djetetovog prava na izražavanje mišljenja te naglašavaju da se ono primjenjuje na sve sudske i upravne postupke uključujući i alternativne metode poput medijacije i arbitraže. Točka 52. Općeg komentara Odbora za prava djeteta (2009.) naglašava potrebu uvođenja zakonskog prava djeteta da bude saslušano i u postupku medijacije,

posebno kod pitanja vezanih za dijete u slučajevima razvoda braka ili prekida obiteljske zajednice. Zagovornici ove ideje ističu također da bi sudjelovanje djeteta značajno pomoglo roditeljima u distanciranju od vlastite perspektive, a potom i boljem shvaćanju djetetovog pogleda na cijelu situaciju. Na taj način osnažuju se jačaju se roditeljske vještine i potiče odgovorno roditeljstvo te se postiže proces, u praksi često neformalno nazvan „preobrazba iz osvetnika u suradnika“ (Majstorović, 2017.).

Kada se govori o djetetovoj dobi kao pretpostavci za ostvarivanje ovog prava, iako neka zakonodavstva određuju dob djeteta kao kriterij za izražavanje mišljenja, prema Konvenciji, ta bi sposobnost djeteta trebala biti promatrana i procijenjena individualno, uzimajući u obzir, osim dobi, zrelost djeteta s naglaskom na individualizirani pristup svakom djetetu. U skladu s tim, točka 12. Općeg komentara (2009.) objašnjava kako od strane zakonodavca ne bi trebala biti nametnuta dobna granica kao pretpostavka za djetetovo izražavanje mišljenja jer se ono može pribaviti i na druge načine, kroz verbalne i neverbalne oblike izražavanja pa čak i kod djece dosta rane životne dobi (crtanje, igra, govor tijela, izraz lica). Djetetu pripada pravo na slobodno izražavanje mišljenja, a isto tako i odluka hoće li to pravo ostvariti ili ne. Dijete pritom ne smije biti manipulirano ili pod pritiskom (Čulo Margaletić, 2017.). Nakon odluke da želi biti saslušano, dijete u sljedećem koraku, odlučuje na koji način to svoje pravo želi ostvariti, izravno ili uz pomoć zastupnika. Preporuka Odbora za prava djeteta je da, kada god je to moguće, djetetu treba omogućiti da se izravno izjasni u postupku. Odbor također naglašava da treba biti posebno oprezan kod neizravnog saslušanja, posebno ako dijete zastupa roditelj, jer može doći do sukoba interesa. Mišljenje djeteta treba biti vjerno preneseno tijelu koje donosi odluku. Prema Pravilniku o načinu pribavljanja mišljenja djeteta (NN 123/15), utvrđivanje mišljenja djeteta uključuje pripremu djeteta, procjenu sposobnosti i zrelosti djeteta te izražavanje mišljenja djeteta pri čemu: priprema djeteta obuhvaća informiranje djeteta o njegovom pravu izražavanja mišljenja o svim pitanjima koja se na njega odnose, informiranje djeteta o postupku utvrđivanja mišljenja, utjecaju koji izraženo mišljenje može imati na ishod postupka te o uključivanju drugih stručnih osoba. Nadalje, procjena sposobnosti i zrelosti djeteta uključuje procjenu kognitivnih sposobnosti djeteta da oblikuje i izrazi svoje mišljenje na razuman i nezavisan način te da razumije ishode izraženog mišljenja. Izražavanje mišljenja djeteta ima oblik razgovora, a ne

jedностранog ispitivanja, u poticajnom i ohrabrujućem ozračju u kojem će se dijete osjećati sigurno i poštovano te će njegovo mišljenje biti ozbiljno saslušano i uzeto u obzir. Važno je upoznati dijete sa svim potrebnim informacijama i posljedicama koje bi moglo donijeti iznošenje mišljenja, a sve u skladu s njegovom dobi i mogućnosti shvaćanja. Posebno je važno pojasniti djetetu kako je njegovo mišljenje značajno te će se razmotriti i uzeti u obzir, ali da odgovornost donošenja odluke ne leži na njemu i ne bi trebala biti njegova briga jer bi to značilo „potpuno izjednačavanje djeteta s odraslom osobom“ što nikako nije u skladu sa zaštitom djetetovog interesa (Čulo Margaletić, 2017.). S druge strane, protivnici sudjelovanja djece u postupku obiteljske medijacije smatraju kako takva ideja djeci na leđa stavlja preveliku odgovornost, stres i opterećenje, ali i mogućnost manipulacije te rizik konflikta lojalnosti na što upozorava Majstorović (2017.).

Pitanje participacije djece tijekom procesa razvoda braka roditelja može potaknuti na dva pitanja. Prvo se odnosi na to poznaje li se ispravan način za uključivanje i poticanje djece na participaciju, jer, djecu se ne može smatrati „malim odraslima“ pa ona, u skladu s tim, zahtijevaju specifična znanja, pristup i tehnike rada. Postoji li mogućnost da su neznanje i strah od pogrešnog i štetnog postupka za dijete, razlog neuključivanja istog tog djeteta (Cashmore i Parkinson, 2008 prema Puhovski, 2023.). Drugo pitanje odnosi se na to pitanje želi li se zaista čuti što djeca imaju za reći te postoji li spremnost na postupanje u skladu s onim što se čuje? Dok se prvo može naučiti putem stručnog usavršavanja, drugo zahtijeva značajne društvene promjene na različitim razinama (Puhovski, 2023.).

Sagledavajući razloge „za“ i „protiv“ sudjelovanja djece u obiteljskoj medijaciji, bez obzira na to koju „stranu“ odabrali, u parničnom ili izvanparničnom postupku, u kojem dijete sudjeluje kao stranka, prilikom donošenja odluke uvijek je korisno zapitati se je li odgovor na pravno pitanje pred nama adekvatan te jesmo li postignutom odlukom ostvarili cilj takvog postupka. Dakle potrebno je uvidjeti je li se donesenom odlukom postigao najbolji interes djeteta i zaštitila njegova dobrobit (Šantek i Parać Garma, 2016.).

Kako bi se teorijske spoznaje upotpunile perspektivom praktičara, u nastavku će, na temelju specijalističkih radova biti prikazane vrijednosti obiteljske medijacije.

6. Pregled specijalističkih radova na temu obiteljske medijacije

Kao prva prednost obiteljske medijacije navodi se „neutralan jezik“ kao jedna od temeljnih vještina obiteljskih medijatora (Kruk, 1997 prema Puhovski, 2023.). Važnost ove sposobnosti očituje se u smanjenju emocionalne reaktivnosti, otvara vrata prema ponovnom uspostavljanju empatije prema članovima obitelji, a zatim i pomaže kod fokusiranja na učinkovito rješavanje problema. Kao primjer, Puhovski (2023.) navodi korištenje manje emocionalno nabijene riječi pa tako umjesto izjave „*On tobom manipulira*“ upotrebljava „*On pokušava ostvariti neku svoju potrebu*“. Sljedeća, ne manje važna vještina u obiteljskoj medijaciji jest „preoblikovanje“ negativnih atribucija (Kruk, 1997 prema Puhovski, 2023.), a odnosi se na postavljanje izrečenih tvrdnji u pozitivniji okvir što može dovesti do otkrivanja novih spoznaja. Unatoč različitim ljudskim stavovima, interesi su vrlo često isti, bazirani su na strahovima, potrebama i željama. Preusmjeravanje fokusa s početnih stavova prema interesima ključno je u procesima rješavanja sukoba te je često početak pronalaska onoga što je ljudima zajedničko. Time se dolazi do sljedeće važnosti obiteljske medijacije, a to je „traženje zajedničkog“. Ova metoda klijente smješta na poziciju u kojoj imaju nešto što im je oboma bitno te imaju odgovornost to riješiti. Može se reći kako roditeljski par u sukobu učinkovito pronalazi zajedničko upravo usmjeravanjem na potrebe djeteta jer im je oboma važna sreća i zadovoljstvo djeteta (Puhovski, 2023.). Zanimljivo je opisana i korištena tehnika „portretiranja“ djeteta gdje su roditelji imali zadatak, svatko za sebe, istaknuti djetetove osobine, interese, potrebe i slično. Unatoč ponekim razlikama u doživljavanju svog djeteta, u identificiranju njegovih potreba, roditelji su bili usuglašeni. Postignuti rezultat odnosio se na definiranje cilja na kojemu roditelji žele raditi u postupku medijacije, a to su zadovoljene potrebe i dobrobit djeteta (Puhovski, 2023.). „Odvajanje ljudi od problema“ još je jedna vrijednost obiteljske medijacije koja se može koristiti u radu sa klijentima. Naime, preusmjeravanje fokusa s onog što ljudi vide kao problem u drugoj osobi, na ono što zapravo jest problem koji ih brine, proces je koji se može započeti utvrđivanjem popisa zajedničkih problema odnosno pitanja i tema oko kojih postoji sukob. Zadaća je ovog postupka i preusmjeravanje s emocionalnog na racionalni aspekt te usmjeravanje prema budućnosti i pronalasku rješenja (Sladović Franz, 2005 prema Puhovski, 2023.). Parkinson (2014 prema Puhovski 2023.). navodi kako je prioritiziranje jedan od

ključnih zadataka u samom početku rada s ljudima u sukobu. Ova tehnika pomaže u fokusiranju na najbitnije aspekte i dogovaranju redoslijeda kojim će se problemi rješavati. Na taj način smanjuje se emocionalna napetost što može dovesti do prvog postizanja dogovora, a to je partnerima od izuzetne važnosti jer im pokazuje da posjeduju kapacitet za postizanje dogovora. Iako obiteljska medijacija stavlja veliki naglasak na emocije, potrebe i komunikaciju, ona ima ograničeno trajanje i jasno definiran cilj. Irving i Benjamin (2002 prema Puhovski 2023.) objašnjavaju kako su najčešće korištene tehnike u obiteljskoj medijaciji „usmjerenost na rješenje“ i generiranje različitih mogućnosti. Brojne su prednosti provođenja obiteljske medijacije koje Višić (2023.) navodi u svom radu. Prije svega, korist ovog postupka vidi se u poboljšanju komunikacije među članovima obitelji te smanjenju međusobnih sukoba. Korisna je i za redovno ostvarivanje osobnih kontakata s djecom, a njena važnost ništa manje nije vidljiva ni u smanjenju socijalnih i financijskih troškova razlaza za članove obitelji i državu. Slijede još neke karakteristike obiteljske medijacije kod pomoći obiteljima u sukobu.

Ovaj postupak omogućava da umjesto treće strane, odluke donose oni koji će s tim odlukama i živjeti te na koje će se one odnositi što dovodi do zadržavanja kontrole te unapređenja dostojanstva obitelji. Nadalje, kada stranke samostalno odlučuju, veća je vjerojatnost da će postići sporazum. S tim u vezi, važna pitanja poput skrbi za djecu i financijske podrške bolje će se održati ukoliko su osmišljene zajedničkim snagama. Moguće su i situacije u kojima sporazum u obiteljskoj medijaciji neće biti postignut međutim ni tada ovaj postupak neće biti „besmislen“ jer pomaže u međusobnom razumijevanju te unapređuje komunikaciju. Uspostavljanje te razvijanje trajnog, učinkovitog roditeljskog partnerstva s ciljem postizanja dobrobiti djeteta još je jedna prednost obiteljske medijacije. Uvijek je usmjerena na budućnost te pomaže u održavanju obiteljskog sustava donošenja odluka (Roberts, 2014 prema Višić, 2023.). Osim rješavanja konkretnih obiteljskih sukoba, važno je spomenuti kako obiteljsku medijaciju obogaćuje i preventivni, edukativni te osnažujući karakter bez obzira na pravne posljedice. Rješavanje obiteljskih sukoba nije jedina svrha obiteljske medijacije. Naime, ona pomaže roditeljima da razdvoje prethodne bračne sukobe i partnerski odnos od roditeljstva te ih usmjerava na izradu plana roditeljstva čiji je glavni cilj ostvarivanje najboljeg interesa djeteta. Osim toga, cilj je medijacije osnažiti

roditelje te promijeniti njihov postojeći odnos s djetetom u novi koji će moći zadovoljiti potrebe i djeteta i roditelja (Kurk, 1997, prema Đurkov, 2022.).

Škifić (2023, prema Ilić, 2009.) u radu o značaju emocija u postupku obiteljske medijacije navodi kako prije i tijekom samog postupka sudionici mogu osjećati strah, nepovjerenje prema medijatoru, sram zbog iznošenja uzroka sukoba i slično, a to može otežati put prema rješavanju sukoba. Kod ovakve situacije vidljiv je edukativni karakter obiteljske medijacije jer obiteljski medijator sudionicima objašnjava kako su sve emocije prihvatljive te da nema podjele na dobre i loše, međutim emocije mogu odrediti naše ponašanje koje, sasvim logično, za sobom vuče određene posljedice. Nadalje, medijator također educira sudionike da prepoznaju kako je određeno ponašanje dio prošlosti, a medijacija je zapravo korak prema budućnosti. Kroz obiteljsku medijaciju postiže se i jačanje samopoštovanja na način da se sudionicima daje uvid u njihove pozitivne strane i vodi ih se prema identificiranju osobnih želja.

Drugim riječima, obiteljska medijacija donosi brojne prednosti među kojima je istaknuta zaštita djetetove dobrobiti, osobito u kontekstu razvoda braka, što će biti tema sljedećeg odlomka.

7. Važnost obiteljske medijacije u kontekstu dobrobiti djeteta u razvodu braka roditelja

Nerijetko se u literaturi ističe kako roditelji nakon prekida svog odnosa, koriste djecu kao „sredstvo“ u pravnim sukobima pritom često stavljajući svoje interese ispred dobrobiti djece, za koju su prvenstveno odgovorni. Potpuno sprečavanje sukoba u takvim situacijama nerealno je za očekivati. Ipak, postavlja se pitanje je li moguće barem umanjiti negativne posljedice, posebice u odnosima između roditelja i djece, ali i među samim roditeljima (Čulo Margaletić, 2017.). Potrebno je staviti veći fokus na smanjenje štetnih učinaka koji obiteljskopравни prijepori imaju na emocionalno i psihološko stanje djeteta, ali i na dinamiku roditeljskih odnosa. Smatram kako bi sudjelovanje u obiteljskoj medijaciji moglo pomoći u ublažavanju štetnih posljedica razvoda braka općenito, a posebno onih visokokonfliktnih, na dijete. Obiteljska medijacija pomogla bi roditeljima da, umjesto fokusa na međusobne sukobe i vlastite interese, spoznaju dugoročne posljedice takvih postupaka na dijete. Osim toga,

obiteljska medijacija bila bi pomoć u razvijanju djelotvornijih načina komunikacije i suradnje, što je ključno za održavanje zdravih obiteljskih odnosa.

Ranije su spomenute preporuke za uređenje instituta obiteljske medijacije pa je, u skladu s tim, potrebno komentirati i (ne) prepoznatost ovog instituta u društvu. Ako zamislimo idealno stanje, medijacija bi tada bila prepoznata i prihvaćena jednako kao savjetovanje, psihoterapija ili suđenje. Sudionici bi ju birali svjesno, u trenutku spoznaje da imaju kapacitet za takav proces te odgovornost za svoj, ali i za život svoje djece. Provođenje medijacije isključivo prije sudskog postupka razvoda braka može biti neproduktivno zbog visokog intenziteta emocija i povrijeđenosti u kojoj partneri često nisu spremni na suradnju i zajedničko rješavanje problema. S druge strane, kada stranke započnu sudski postupak i shvate kako to utječe na njih i njihovu djecu, možda bi rado prihvatili obiteljsku medijaciju kao priliku za vraćanje kontrole nad svojim životima. U tom trenutku bi bilo važno da ih netko prema medijaciji i usmjeri što se u praksi, nažalost, rijetko događa (Višić, 2023.). Pravovremeno uključivanje u postupak obiteljske medijacije te zaustavljanje vrtloga obiteljskih sukoba uz pomoć produktivnih rješenja dovodi do pozitivne transformacije obiteljske dinamike, podizanja razine kvalitete života svih članova obitelji, a može spriječiti i prekid obiteljske odnosno bračne zajednice (Parkinson, 2014., Ajduković, Patrčević i Ernečić, 2016., Kandera, 2018., Milanović Lambeta, 2019., Martinović, 2019 prema Sladović Franz, 2022.).

„Pretpostavke za primjenu alternativnog puta su s jedne strane postojanje sustava, dakle ustanova, tijela ili osoba koji će pružati medijaciju te, ne manje važno, imanje saznanja o toj mogućnosti odnosno prepoznatljivost medijacije među građanima“ (Čulo Margaletić, 2024., str.190.).

Trenutno stanje upućuje na postojanje prostora za dodatan trud za razvoj i unapređenje obiteljske medijacije čije bi prednosti iskusile mnoge obitelji, ali i društvo u cjelini. U prilog toj činjenici ide i podatak prema kojem je od ukupno 5548 planova o zajedničkoj roditeljskoj skrbi u 2022. godini, po provedenom postupku obiteljske medijacije postignuto njih tek 368 odnosno 6,75%. Ostalih 5080 odnosno 93, 25% postignuto je nakon obaveznog savjetovanja što govori o nedovoljnoj prepoznatosti i neupotrebljavanju obiteljske medijacije kao načinu rješavanja obiteljskih sporova

(Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2022. godini prema Čulo Margaletić, 2024.). Potrebno je raditi na širenju znanja o mogućnostima i koristima alternativnog načina rješavanja obiteljsko pravnih sporova, pružanju financijske podrške za poticanje razvoja centara za obiteljsku medijaciju te educiranju i profesionalizaciji stručnjaka (Čulo Margaletić, 2024.).

8. Zaključak

Završno se može utvrditi da, iako su se obiteljske strukture mijenjale kroz povijest, obitelj i dalje ostaje temeljna društvena jedinica, posebice iz sociološke perspektive. Emocionalna i psihološka sigurnost koju djeca dobivaju od roditelja ključna je za njihov zdrav razvoj i buduću dobrobit. Kada razvod dovede do prekida bračne i obiteljske zajednice, često nastaju sukobi koji mogu imati dugoročne posljedice na roditelje, ali ponajviše na djecu. Visokokonfliktni razvodi posebno ugrožavaju emocionalnu i psihološku dobrobit djece te rezultiraju različitim internaliziranim i eksternaliziranim problemima kod djeteta.

U ovom radu se ističe važnost zaštite djetetove dobrobiti i prava u takvim situacijama. Pravne i emocionalne poteškoće povezane s razvodom mogu se ublažiti obiteljskom medijacijom, koja nudi suradnički i manje sukobljen pristup rješavanju obiteljskih sporova. Medijacija potiče sporazumno rješavanje problema između roditelja, što ne samo da smanjuje razinu sukoba, već i štiti djetetovu dobrobit. Na taj način, obiteljska medijacija ne samo da doprinosi smanjenju pravnih i emocionalnih tenzija, već i potiče zdravije odnose nakon razvoda, stavljajući naglasak na emocionalne i psihološke potrebe djeteta. Kroz sporazumno rješavanje, medijacija se pokazuje kao ključan alat u smanjenju negativnih posljedica visokokonfliktnih razvoda i očuvanju dugoročne dobrobiti djece.

Institut obiteljske medijacije još uvijek nije dovoljno prepoznat u društvu. Potrebno je i dalje raditi na razvoju ovog instituta te širenju znanja o njegovim potencijalima i koristima što se prvenstveno može postići educiranjem stručnjaka, posebno onih u Hrvatskom zavodu za socijalni rad, kao prvom kontaktu s ljudima koji planiraju ili su u postupku razvoda braka. Što se tiče zakonskog uređenja, preporuča se uvođenje

predmedijacijskog susreta kao obveznog koji bi bio poticaj da se donese dobrovoljna odluka o daljnjem sudjelovanju u postupku medijacije. Ukoliko Zakon ni na koji način ne obvezuje stranke na sudjelovanje, gubi se mogućnost i upoznavanja odnosno informiranja o mogućnostima koje medijacija nudi. Nadalje, važnu ulogu u donošenju odluke o (ne)pristupanju postupku obiteljske medijacije igra i mentalitet društva za koji je karakteristično da, nepostojanje obveze, često znači automatsko odbijanje. Takav pristup može dovesti do „odumiranja“ obiteljske medijacije što zasigurno treba spriječiti.

9. Popis literature

- Amato, P. (2000). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology, 15*, 355-370.
- Anđić, K. (2024). *Doprinos vještina i osobnih kvaliteta obiteljskih medijatora procesu medijacije: perspektiva obiteljskih medijatora*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu. Pravni fakultet.
- Arambašić, L. (2000). Stresni i traumatski događaji te gubitci u dječjoj dobi. *Dijete i društvo, 2*, 175-186.
- Aseltine, R. H. i Kessler, R. C. (1993). Marital disruption and depression in a community Sample, u: *Journal of Health and Social Behavior*, 133.-148.
- Čavarović-Gabor, B. (2008). Povezanost razvoda braka roditelja i simptoma traume kod djece. *Ljetopis socijalnog rada, 15* (1), 69-91.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006) *Psihologija braka i obitelji*. Golden Marketing.
- Čulo Margaletić, A. (2014). *Mirno rješavanje obiteljskopравnih sukoba interesa*. Pravni fakultet Osijek.
- Čulo Margaletić, A. (2017). Prava djeteta u obiteljskoj medijaciji. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 8*, 151-170.
- Čulo Margaletić, A. (2024). Imovinskopravni sporovi kao predmet obiteljske medijacije: na putu ka sveobuhvatnoj medijaciji. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 74* (2), 189-215.
- Đuranović, M., Klasnić, I. (2020). *Dijete, odgoj, obitelj*. Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
- Đurkov, A. (2022). *Pravo djeteta na izražavanje mišljenja–implikacije za obiteljsku medijaciju*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu. Pravni fakultet.
- Ernečić, M. i Patrčeno, S. (2017). Narcistična ranjivost i razvod braka. *Ljetopis socijalnog rada/Annual of Social Work, 24* (1).

Halilagić, S. (2018). Traumatične posljedice razvoda braka na djecu. *Post Scriptum* 155, 283.

Horvat, K. i Šipek, T. (2022). Ljubavna mržnja: psihodinamika odnosa visokokonfliktnih parova u razvodu. *Ljetopis socijalnog rada*, 29 (2), 305-325.

Hrabar, D., Hlača, N., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A., Majstorović, I., Čulo Margaletić, A. i Šimović, I. (2021). *Obiteljsko pravo*.

Jukić Lušić, I., Combaj, M. i Matovina, M. (2007). Osnaživanje djece u pozitivnim vrijednostima. *Dijete, vrtić, obitelj*, 13 (50), 17-20.

Kelly, J. B. i Lamb, M. E. (2000). Using child development research to make appropriate custody and access decisions for young children. *Family Court Review*, 38 (3), 297-311.

Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ, br. 15/90, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 12/93, 20/97.

Majnarić, I. (2022). Obilježja visokokonfliktnih razvoda roditelja s maloljetnom djecom. *Ljetopis socijalnog rada*, 29(1), 99-123.

Majstorović, I. (2017). Obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija de lege lata i de lege ferenda. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 8, 129-150.

Matijašević, I. (2024). *Obiteljska medijacija*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu. Pravni fakultet

Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 116/2003, 17/2004, 136/2004, 107/2007, 61/2011, 25/2013, 5/2015.

Obiteljski zakon. Narodne novine, br. 103/2015, 98/2019, 47/2020, 49/2023, 156/2023.

Obiteljski zakon. Narodne novine, br. 162/1998.

Opći komentar br. 12 Odbora za prava djeteta (2009). Pravo djeteta da bude saslušano/General Comment No. 12 (2009), The right of the child to be heard.

Osnovni zakon o braku (Službeni list FNRJ br. 29/1946, 36/1948, 44/1951, 18/1955, Službeni list SFRJ br. 12/1965, Narodne novine br. 52/1971, 11/1978).

Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra obiteljskih medijatora, uvjetima stručne osposobljenosti obiteljskih medijatora, prostornim uvjetima i načinu provođenja obiteljske medijacije (2021). Narodne novine, br. 29/2021.

Pravilnik o utvrđivanju mišljenja djeteta. Narodne novine br. 123/2015.

Puhovski, S. (2024). *Značaj medijacijskih vještina pri rješavanju sukoba u obitelji*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu. Pravni fakultet.

Rešetar, B. i Aras, S. (ur.) (2014). *Represivne mjere za zaštitu osobnih prava i dobrobiti djeteta*. Interdisciplinarni, komparativni i međunarodni osvrti. Pravni fakultet Osijek.

Roje Đapić, M., Buljan Flander, G. i Galić, R. (2020). Razdvajanje roditelja i otuđenje: Izgubljeni u prijevodu - Operacionalizacija stručne i znanstvene terminologije. *Kriminologija i socijalna integracija*, 28 (1), 133-141.

Simons, R.S, Lin, K.H., Gordon, L.C., Conger, R.D. i Lorenz, F.O. (1999). Explaining the Higher Incidence of Adjustment Problems Among Children of Divorce Comparing with Those in Two-Parent Families. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 1020-1033.

Sladović Franz, B. (2022). *Edukativna supervizija obiteljskih medijatora u sustavu socijalne skrbi*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu. Pravni fakultet.

Smyth, B. M. i Moloney, L. J. (2017). Entrenched postseparation parenting disputes: The role of interparental hatred?. *Family Court Review*, 55(3), 404-416.

Sudland, C. i Neumann, C. B. (2021). Should we take their children? Caseworkers' negotiations of 'good enough' care for children living with high-conflict parents. *European Journal of Social Work*, 24 (4), 683-695.

Šantek, R., Parać Garma, M. (2016). Sudjelovanje djeteta u sudskim postupcima te zaštita prava i dobrobiti djeteta u tim postupcima. *Priručnik za polaznike/ice Izrada obrazovnog materijala, Vrhovni sud Republike Hrvatske*.

Škifić, M. (2023). *Značaj emocija straha, srama i ljutnje u postupku obiteljske medijacije*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu. Pravni fakultet.

Višić, J. (2023). *Specifičnosti obiteljske medijacije za različite vrste i faze razvoda braka s malodobnom djecom*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu. Pravni fakultet.

Zakon o braku i porodičnim odnosima. Narodne novine, br. 11/1978, 27/1978, 45/1989, 59/1990, 25/1994, 162/1998.

Zakon o mirenju. Narodne novine, br. 163/2003, 79/2009.

Zakon o mirnom rješavanju sporova. Narodne novine, br. 67/2023.

Zakon o socijalnoj skrbi. Narodne novine, br. 157/2013, 152/2014, 99/2015, 52/2016, 16/2017, 130/2017, 98/2019, 64/2020, 133/2020, 138/2020.